

ρφυρας

181

Γιάννης Πανούσης

**ΕΙΛΙΚΡΙΝΗΣ ΜΕΤΑΜΕΛΕΙΑ ΓΙΑ ΨΕΥΔΕΣ ΙΔΕΟΛΗΠΤΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜ
[Ο ΡΑΣΚΟΛΝΙΚΩΦ ΚΑΙ Ο ΝΤΟΣΤΟΓΙΕΦΣΚΙ ΣΕ ΑΠΟΛΟΓΙΑ]**

Αναστασία, Α. Σιω΄φη

**Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΗΝ ΟΠΕΡΑ
ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΑΙΩΝΑ**

**Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΑΣ ΠΟΙΗΤΗΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
ΚΑΙ ΟΙ ΚΥΠΡΙΑΚΕΣ ΤΟΥ ΡΙΖΕΣ**

Αλεξ.^α ενν.^{στ} Σ. Ζψας

ΤΟ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ

ΣΟΛΩΜΟΥ ΣΤΑ ΜΟΥΡΑΓΙΑ

Περικλής Παγκράτης

**Ο ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΩΝ «ΑΣΤΟΧΩΝ»
ΚΑΙ «ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ» ΕΡΩΤΗΜΑΤΩΝ**

Γιώργος Ανδρειωμένος

**Η ΠΟΙΗΣΗ ΠΑΝΤΑ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ:
ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΡΟΣΦΑΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗ**

**Ο ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΥ
ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΒΑΡΝΑΒΑ**

Δημητρής Κονιδάρης~:....."Λ

MARIO VITTI: ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΗ ΓΕΝΕΤΕΙΡΑ

*Κωνσταντίνος Φ. Μπίλτσιος - Βασίλης Φλαμπουράρης - Σπύρος Κατσιμης
Κώστας Θ. Ριζάκης - Ιάκωβος Θήρας Καραμ,ολεγκος - Μαρία Στέφανου
Λουκιανός 2 αμ,ίτ - Αίλια Τσοϋβα - Ευσταθία Δήμιον - Κώστας Αογαρας
Μιχαηλα Καραμπίνη-Ιατρού - Διονύσης Σερρας*

Γιώργος Ἀράνης

Ο ΑΤΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΣΤΙΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟΥ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΗ ΒΑΡΝΑΒΑ

την τελευταία ποιητική συλλογή του Σωτήρη Βαρνάβα, έχουμε δύο τάσεις. Ἡ μία τάση έχει διανοητικό χαρακτήρα καὶ βασίζεται κυρίως σέ ἀφηρημένες έννοιες, ένώ ἡ άλλη έχει εμπειρικό χαρακτήρα καὶ βασίζεται σέ αὐτοβιογραφικό λεκτικό. Αὐτές οἱ δύο τάσεις παρατηροῦνται σέ ὅλο τό ποιητικό έργο του ποιητή, αλλά σήμερα θά μιλήσουμε μόνο γιά τήν τελευταία του ποιητική συλλογή καὶ μόνο γιά τό αὐτοβιογραφικό της μέρος.

Τό αὐτοβιογραφικό μέρος τής συλλογής αὐτής, ἡ οποία επιγράφεται *Διαστάσεις τοῦ χωροχρόνου*,¹ στήν πλειονότητά του ἀναφέρεται στήν πατρίδα του ποιητή, τήν Κύπρο. Μάλιστα στήν Κύπρο τής χειρονακτικής γεωργικής έποχής. Πράγματι ὁ ποιητής, αν καὶ δέν αγνοεῖ τό παρόν, μιλάει κυρίως γιά τό παρελθόν. Ὅπισθοχωρεῖ δηλαδή χρονικά προς τή νεότητά του. Πάντα ξεκινάει ἀπό τό παρόν, αλλά ὁ νοῦς του τρέχει πίσω ἀπό τίς μνήμες του παρελθόντος του. Γιά νά πάρουμε μιὰ ιδέα αὐτοῦ πού λέω, θά παραθέσω ενδεικτικά ένα μέρος ἀπό τό λεξιλόγιο των κειμένων του πού παραπέμπουν σ' ἐκείνη τήν περασμένη εποχή.

Ἀχερα, βόδια, δρεπάνια, καλάθια, κασμάδες, κουβάς, λύχνους, μεροκάματο, μούστος, μπαούλο, ὄχτος, πατητήρια, παρτέρια, πηγάδια, πιθάρια, ποδόχι, σακί, σανός, σοδεία, στάχια, φοράδα, φράχτες, φτυάρια, χωράφια.

Καλύτερα βέβαια, μαζί μέ τό λεξιλόγιο καὶ μέ τό αἶσθημα πού τό συνοδεύει, βλέπουμε αὐτή τή στάση του ποιητή μέσα ἀπό τά ποιήματά του. Θά μπορούσε νά μιλήσει κανείς καὶ γιά ποιήματα αισθηματολογικά ἢ καὶ νοσταλγικά, γιατί εἶναι ἀλήθεια πώς εἶναι διαποτισμένα ἀπό τό αἶσθημα καὶ τήν ἀγάπη του τόπου γιά τόν ὅποιο γράφονται. Καὶ γιά νά μὴν πολυλογώ σάς διαβάζω ἀμέσως τώρα ένα ἀντιπροσωπευτικό δείγμα. Ἐπιγράφεται «Ὁ οἰκότοπός μας»:

*Πλακόστρωτη μικρή αὐλή
Ἐχει στη ράχη της ροδιά
καὶ μιὰ πορτοκαλιά
κάπου στό στόμιο τής στέρνας
πέφτει «πάνω της ἴσκιος κληματαριάς
Πάνω στη λιθιά ἢ φοιρέτα
στην ἀκρη της τό γιασεμί
βλασταίνει ἀπό μόνη της ἡ μέντα
Πιό κάτω προς τή θάλασσα
γιά ὅλα εὐθύνονται οἱ λαχίδες
δίνουν ἀσβέστη καὶ παίρνουν ἀρμύρα,
τίς υπολήπτεται τό κύμα.*

1. Σημ. του Πόρφυρα: βλ. Σωτήρης Π. Βαρνάβας, *Διαστάσεις του χωροχρόνου*, εκδ. Γαβριηλίδης, 2018. Το κείμενο ποὺ δημοσιεύουμε, εἶναι το κείμενο ομιλίας που ὁργάνωσε ἡ Εταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν στις 18 Ιουνίου 2022.

Πιό μέσα. στό κάτω πάτωμα
κάθονταν οι γυναίκες
πού έρχονταν μέ τίς ελιές,
στά χέρια τους καλάθια
κι από τή θάλασσα πολλές
πού φέρνανε σκουμπρί
κάνα χταπόδι γιά τά κάρβουνα.

Παραπίσω τό κατώι
άδεια πιθάρια έκει
Κάτω από ένα υφαντό πιό πέρα
κρύβεται τό ποδόχι
Έτρεχε εκεί κρασί
μέσα από σούγελα
κι από τά πατητήρια.

Λύχνοι στους τοίχους,
τό μπαούλο
γιά βάρκες κλειδιά και καταβίδια
κι δ,τι ήθελε ή θάλασσα
κι ό.π της γης χρειώδη

άνεργα κοιμούνται εκεί δρεπάνια
κασμάδες πολλοί και φτυάρια.

Αίσθημα, νοσταλγία και αγάπη διατρέχει δλα τά ποιήματα πού αναφέρονται στην Κύ-
προ και είναι τυ ένενήντα τοίς εκατό άπύ αυτά πού χαρακτηρίσα ως αυτόβιογραφικά
του τόμου. Στο παραπάνω ποίημα, πού μόλις διάβασα, είναι ολοφάνερη ή εποχή, αλλά
όχι ακριβώς και ή χώρα. Τά ίδια θα ήταν δυνατό νά γράψει κάποιος γιά τόν παλιότερο
Βόλο λ.χ. ή τήν Καλαμάτα ή άλλο παραθαλάσσιο μέρος. Όμως οί λέξεις «φιορέτα»
και «σούγelo», ίσως νά προκαλοΰσαν υποψίες. Αύτά ωστόσο θα τά συζητούσε κανείς
αν διάβαζε τό ποίημα άλλοϋ, απομονωμένο, γιατί μέσα στη συλλογή τοποθετημένο δέν
μένει καμιά αμφιβολία ότι παραπέμπει στη μεγαλόνησο. Άπό τ' άλλο μέρος εχουμε
πολύ πιό άπτες μαρτυρίες γιά τόν τόπο στον όποιο αναφέρονται τά ποιήματα αυτά.
Και μιά πού τό φέρνει ό λόγος παραθέτω τό ποίημα «Κοραη και Ζήνωνος Κιτιέως,
Λευκωσία»:

Κυπαρισσιού νά νιώσω μυρωδιά
της πέτρας ό,τι άπόμεινε άπ' τό άλάτι,
νά στρέψω τό βλέμμα μου ψηλά
στέγες περιστεριών νά ιδώ
τό πέταγμα και τά φτερά
ώρα νά μένουν στον άέρα,
ήχους καμπαναριών
και τό μακρόσυρτο του μιναρέ
νά μπαίνει φωνή
ή μιά μέσα στην άλλη
νά ξαναδώ τη Λευκωσία τήν πόλη μου
βγήκα στους δρόμους της.

»,
, . »
> Ι Ι Ι Ι Ι Ι Ι

*Πάνω απ' τό τείχος
πάνω απ' τά χρόνια μου
κάνουνε κύκλους οί μνήμες
καί μνημονεύουνε παιδιά
στήν τάφρο κάτω έκεί
πού παίζαν τότε μπάλα.*

*Περήφανοι του Παγκυπρίου οί κίονες
καλούνε τούς άπόφοιτους
στό περιστύλιο νά φωτογραφηθούνε.*

*Πιό κεί ή Σεβέρειος
βιβλιοθήκη όνομαστή
σοφίας φορτίο τά ράφια της
τήν άρετή φυλάσσει ή στέγη.*

Είπα νωρίτερα πώς ό νοϋς τοϋ ποιητή τρέχει πίσω από τίς μνήμες τοϋ παρελθόντος. Κι όλοι ξέρουμε πόσο μάς τραβούν αισθηματικά αυτές οί μνήμες. Στήν περίπτωση τοϋ Βαρνάβα λανθάνει επιπλέον ό πόνος γιά την τύχη της χώρας του. πού είναι άξεχώριστα δεμένη μέ τά περασμένα χρόνια του. Ό,τι κι άν πεί, ό,τι κι άν γράψει, ακόμα κι όταν τό θέμα του φαίνεται άσχετο, αυτός ό πόνος περνάει μέσα από τίς σειρές των στίχων, συχνά αδιάδρατα. Κι είναι στήν περίπτωσή του αυτό τό κάτι περισσότερο από τήν έλξη πού τοϋ άσκοϋν τά χρόνια τής νεότητάς του. Σέ κάνα δυό ποιήματα γίνεται ρητή μνεία στήν κατάσταση τοϋ νησιοϋ, αλλά σέ όλα τά κυπριακά κείμενα, διαφαίνεται ή άνέκφραστη παρουσία ενός συγκρατημένου καημού. Άς τό δοϋμε σ' ένα φαινομενικά αδιάφορο κείμενο. Έπιγράφεται «Στή χώρα μας»:

*Στροφές κατηφορίζουνε βουνά
κι από δροσιά
σέ ήλιου κάμα κατεβαίνουμε
κι αλλάζουμε θέσεις
κι αλλάζουμε γνώμες
κι από θάλασσα σέ θάλασσα
δεν άργοϋμε τήν αυγή
σ' άλλο χωράφι νά βρεθούμε.*

*Σανός γιά τά ζώα καί τό κλάδεμα
Στήν ώρα του
Γνήσιο τό σταφύλι μας
καί ή ρακή μιά γεύση αυθεντική
μας κερνάει αιώνες.*

Φαντάζομαι πώς ό καθένας μας καί χωρίς τόν τίτλο τοϋ ποιήματος νιώθει τόν καημό πού λανθάνει στήν ψυχή τοϋ ποιητή. Η ξερή περιγραφή τοϋ τοπίου μοιάζει, θά έλεγε κανείς, μ' ένα προσωπείο των αισθημάτων του. Σάν τό τοπίο νά είναι ένας ανώδυνος τρόπος νά μιλήσει γιά τό 'ίδιο πράγμα, τήν έγνοια δηλαδή γιά τόν τόπο του. Ωστόσο έχω ήδη πεί ότι σέ κάποιες περιπτώσεις έχουμε ρητές μνείες στό πρόβλημα τής χώρας, πού είναι ό χωρισμός της στά δυό. Σέ δυό τουλάχιστο ποιήματα τό γεγονός αυτό δεν κρύβεται. Τό ένα από αυτά τά δυό ποιήματα έχει τίτλο «Γυρισμός». Σάς τό διαβάζω:

*Κάθε τόσο γυρίζω στη γη μου
έκει πού γεννήθηκα
νά κάνω κάτι γι' αυτήν
πιάνω τό φτυάρι
κι είναι άλλου οί φίλοι
οί παιδικοί μου.
Χωροτάκτες κακοί
χωρίσανε στά δυό τη χώρα μου
κι όλο γυρεύω κάτι από κεϊ
σε άλλα μέρη. ανάμνηση
κι άλλη ανάμνηση
όλες τίς συγκεντρώνω μία μία
κι όλο τή γη μου χτίζω από τήν αρχή
γλυκό φορτίο.*

Τό δεύτερο ποίημα μάς πάει ένα βήμα πιό κοντά στά γεγονότα. Άναφέρεται στη στιγμή καί στίς συνέπειες τής τουρκικής εισβολής. Είναι από τά καλύτερα ποιήματα τής συλλογής κι αυτό τό οφείλει στην οπτική γωνία από τήν όποία πραγματεύεται τό θέμα του. Όχι περιγράφοντας εύθέως τά έπεισόδια. δχι ως ιστορική αφήγηση, ούτε άκριβώς ως μαρτυρία. Αλλά μ' ένα τρόπο έμμεσο, δμως ποιητικά δραστικό, ως παιγνίδι μέ τόν χρόνο, δπου τό τώρα πλέκεται μ' ένα πηγαινέλα μέ τό τότε. Κάτι πού παίρνει τή βαρύτητα υπαρξιακής πράξης, καθώς τό γενικό δίνει τή θέση του στό ειδικό καί τό ειδικό στό προσωπικό. Πρόκειται γιά τό ποίημα «Παραπομπές στην ιστορία» πού σάς τό παρουσιάζω:

*Σάν άκούω θορύβους μηχανών στόν άέρα
κανένα άεροπλάνο τής γραμμής
ή ελικόπτερο νά έπιτηρεί γιά πυρκαγιές
κάνουνε κύκλους οί μνήμες
πάνω άπ τά χρόνια μου.
Κι όλο κοιτάζω στό χώμα
θεόρατες σκιές άεριωθούμενων
κι όλο γυρεύω
τής μουριάς τόν κρυψώνα.*

*Άρχή του θέρους
σωροί σιτάρι στήν αυλή
ή μάνα στά χωράφια
άπό παιδί τό φύλαγα άπ' τά θηρία.*

*Ξετυλίγω τό χάρτη τής χώρας μου
μοιρασμένα στά δυό τά παρτέρια
ή άλλη μεριά τά μέρη μας
φόβοι σφυροκοπούσανε τίς ώρες μου
σφυροκοπάνε τώρα τή γη μου μεταπράτες
τρώγοντας τούς γλυκείς σπόρους τής μουριάς μας.*

Όπως βλέπουμε, τό παρόν συνδυάζεται άξεδιάλυτα μέ τό παρελθόν. Παράδειγμα οί δυό συνεχόμενοι στίχοι: «φόβοι σφυροκοπούσανε τίς ώρες μου», τότε, «σφυροκοπάνε τώρα τή γή μου μεταπράτες». Βέβαια αυτό, τό πηγαινέλα μέ τόν χρόνο, παρατηρείται

στά περισσότερα αυτόβιογραφικό. κείμενα του τόμου, αλλά εδώ γίνεται, θά 'έλεγα, πιό έκτυπα.

Έχω πεί πώς ό ποιητής, άν και γράφει από τό παρόν, ανατρέχει στο παρελθόν του, οπισθοχωρώντας πρós τά χρόνια τής νεότητάς του. Σέ μιά περίπτωση ωστόσο οπισθοχωρεί άκόμα περισσότερο και μάς δίνει μιά σκηνή από τά παιδικά του χρόνια. Μέ μιά άφηγηματική άναπαράσταση του περιστατικού. Σ' αυτό τό ποίημα τό δράμα και ή τρυφερότητα ζευγαρώνουν φυσικά και άβίαστα. όπως συμβαίνει κάποτε, κι αυτό άποτελεί μιά από τις άρετές αυτής τής σύνθεσης. Τό ποίημα επιγράφεται «Η φοράδα του» και άμέσως κάτω από τόν τίτλο, γράφει μέ λοξά γράματα, «μνήμη του παππού μου Βαρνάβα». Νά τό δούμε:

Δημοδιδάσκαλος ό πάππος μου
στό διπλανό χωριό
πήγε άπόγευμα κι άκόμα νά φανεί.
Σώπασε μου 'λεγε ή γιαγιά
μιά μυρωδιά πού Όελε νά γευτεί
η καλπασμό ν' άκούσει.

Σάν πήγε κι άλλο άργά
καί νύχτωσε
τό φόβο δίπλωσε στην ποδιά
μέ πήρε άπ' τό χέρι
κι 'χνη πατημασιάς γυρεύαμε
ολόγυρα μέσ στην αυλή
κι άπέξω στά χωράφια.

Έπειτα ισια τραβήξαμε τή διαδρομή
πού 'κανε κείνος καθημερινά μ' εκείνη.
Μεσοστρατίς τή συναντήσαμε.
Σήκωσε τήν κεφαλή ψηλά
χλιμίντρισε
κι άρχισε πίσω πιά νά τρέχει.
Ξοπίσω εμείς
ώσότου σέ όχτο στάθηκε.
Έβγαλε τήν κραυγή ή γιαγιά
πού πέρασε μέσ στίς έλιές
έκανε γύρω τούς κορμούς
καί πίσω γύρισε μέσα άπ' τά φύλλα
τό ρίγος φορτωμένη.

Βρήκαμε τόν παππού, τόν φέραμε
όργωσε τά γράμματα ξανά.
Μόνο σάν άκούω χλιμίντρισμα
κάθε φορά, στον όχτο ή φοράδα στέκει
κι άπ' τό χώμα του ό παππούς
ερχεται κοντά, τό χέρι άπλώνει
γλυκύ ξανά τό βλέμμα του μέ λούζει.

«Έβγαλε την κραυγή ή γιαγιά/πού πέρασε», ή κραυγή, «μές στίς έλιές/έκανε γύρω τούς κορμούς/καί πίσω γύρισε μέσα άπ'τά φύλλα/τό ρίγος φορτωμένη». Σ' αυτό τό πεντάστιχο δέν μάς δίνεται αυτό πού θά περίμενε κανείς. Τήν περιγραφή τής σκηνής πού έκτυλίχτηκε. τήν εικόνα τοῦ πεσμένου νεκρού παππού, τόν ολοφυρμό τής γιαγιάς καί τήν αντίδραση τοῦ παιδιού. Αντί γι' αὐτά μάς ὑποβάλλεται μόνο ή όξεία αίσθηση τής στιγμής, μέσα από τήν πορεία πού ακολούθησε ή φωνή από τήν κραυγή τής γιαγιάς. Κάτι πού άποτελεί ευρηματικό τρόπο έκφρασης, δπως καί όλόκληρο τό κείμενο.

Στό σημείο τούτο θέλω νά παρατηρήσω πώς μέσα στά αὐτοβιογραφικά κείμενα τής συλλογής έχουμε καί τέσσερεις έξαιρέσεις. Έννοώ ότι τέσσερα κείμενα δέν άναφέρονται στήν Κύπρο, αλλά σέ άλλους τόπους. Πέρα από αὐτή τή διαφορά, διαφέρουν άκόμα καί από χρονική άποψη, καθώς δέν παραπέμπουν στό παρελθόν, αλλά στό παρόν. Τά δύο από τά τέσσερα έχουν ρητή σχέση μέ τήν Ελλάδα, τό τρίτο έχει επίσης ρητή σχέση μέ τήν πόλη τής Αλεξάνδρειας, ενώ τό τέταρτο σχετίζεται μέ λιμάνι, αλλά δέν ξέρουμε αν είναι τό λιμάνι τής Πάτρας ή άλλης παραθαλάσσιας πόλης. Παραθέτω τώρα τό ένα έλλαδικό. πού επιγράφεται «Σίγουρη σχέση»:

*Ποτέ δέ σιγούρειψα
τή ροή τοῦ νεροῦ στόν Ἀχελώο
στόν Ἀραχθο μιά φωλιά άηδονιοΟ
μού τελείωσε τό φίλμ
στήν Τριχωνίδα
οί πάπιες χάθηκαν στήν ομίχλη
κάπι κύκνοι στή Σκιαθίτικη λίμνη
κόπηκε στά δυό ή σκιά τους
λόγω άπογείωσης άεροπλάνου.*

*Μόνο ή μυρωδιά της άρμύρας
πού συνταξιδεύει
σάν ξεμακραίνω άπ' τή θάλασσα
όπως ή μελαγχολική όψη τής άμμου
σάν άποσύρεται τό κύμα
μαρτυρεί τή σχέση μου
μέ τή χώρα τοῦ νεροῦ καί τών βράχων.*

Όπως βλέπουμε στους τελευταίους στίχους έχουμε έμμεση υπόμνηση στή χώρα από τήν όποία κατάγεται ό ποιητής. Είναι, με τήν καλή έννοια, τό σαράκι του ή, άλλίως, τό ευαίσθητο σημείο του. Για τό νερό καί τά βράχια κάνει συχνά λόγο στά κυπριακά του ποιήματα. Τό δεύτερο έλλαδικό κείμενο έχει τίτλο «Δίχως διερμηνείς» καί είναι τό άκόλουθο:

*Ἀνάμεσα Ἰτέα καί Δεσφίνα καί πύό κεί ως τήν Ἀντίκυρα
Γυμνή ομορφιά
Τόσες δαντέλες στό λαϊμό τής γης
Άλλου νά ξόδεψε ό ουρανός δέν ξέρω
Γνήσια μιά γλώσσα όμιλοῦν οί άκτές
Δίχως διερμηνείς
Τίμια συνδιαλέγεται ή πέτρα μέ τό κύμα
Πίσω θέλω τ' άθώα βλέφαρα
βρυχάται ό βράχος*

κάθε φορά πού καβατζάρει ένα καράβι.
Γράφω τοῦ στίχου τή φωνή
Μήγαρις καί θυμηθούν
παιδιών τά άθώα μάτια οί δήμιοι
τό αίμα μήπως ίδοῦν οί τύραννοι
μέσ σέ λουλούδια τοῦ γιαλοῦ καί άλλαξογνωμήσουν.

Άν δεν κάνω λάθος έχουμε κι εδώ πάλι, μέ τούς τελευταίους στίχους, μολονότι πιό γενικά, μνεία στό ἴδιο βαθύ κι αγιάτρευτο τραύμα, στήν κατάσταση τής Κύπρου. Μάλιστα μέ μιά μόλις υποδηλωτική αναφορά στόν Δ. Σολωμό, μέ τίς λέξεις «Μήγαρις», «τύραννοι» καί «δήμιοι», πού κι ό Σολωμός τότε μιλούσε γιά ένα ανάλογο τραύμα.

Τό κείμενο γιά τήν Αλεξάνδρεια επιγράφεται «Ταξίδι στήν Άλεξάνδρεια». Τό πα-
ραθέτω χωρίς σχόλια:

Πώς βρέθηκα στήν Αλεξάνδρεια
κάργα καλοκαίρι
τί γύρευα
στό σπίτι τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη;
Μόλις πού πρόλαβα νά προσανατολιστώ
κάτι νά γράψω «άπ' τόν ήλιο τοῦ άπογεύματος»
στό βιβλίό έπισκεπτών.

Αραγμένο στό παλιό λιμάνι
μάς περίμενε έτοιμόπλοο τό «Mahabiss»
γιά τ' άλλο ταξίδι
τήν άλλη εξερεύνηση
σέ βυθούς τής άβύσσου
Στ άδυστα ψυχών
όπου ίσκιους ψάχνουν
καί μέ ίσκιους σμίγουν
καί γονιμοποιοῦν τά κύματα τής σκέψης.

Καί όλες οί γλώσσες
κι όλες οί φωνές μνημονεύουνε
θάλασσα
κι όλοι οί ψίθυροι μνημονεύουνε δέντρα
καί όλοι οί ήχοι χαράσσουν τή μνήμη
κάτι τοῦ τόπου άπό ευτυχία
κάτι τοῦ τόπου άπό πόνο
κι ό,τι άπέμεινε άπό χώμα καί άνθρωπο.

Κι έπειτα οί κόκκοι της άμμου στήν έρημο
νά συνομιλοῦν μυστικά μέ τόν ήλιο
λίγο τούς νοιάζει γιά τή διέλευσή μας
τά ίδια όπως καί οί βάρκες μέ τό νερό
κάτω άπ' τό κάστρο
ξεχώρισα δυό
λευκό καί γαλάζιο

Χαιρετήσαμε τήν Αλεξάνδρεια.

Τό τέταρτο ποίημα της ομάδας αυτής, μέ κείμενα πού άφοροϋν τό παρόν καί τόπους πού δέν ανήκουν στήν Κύπρο, ονομάζεται «Τό βλέμμα τής θάλασσας». Θά τό παρ-
λείψω, γιά νά παρουσιάσω τρία σημαντικά ποιήματα, πού εντάσσονται στή γενική
κατηγορία των κυπριακών, αλλά μέ κάπως άμυδρό τοπικό προσδιορισμό. Τά ποιή-
ματα αυτά, μέ τή σερά πού θά τά δούμε, επιγράφονται, τό πρώτο, «Ο χαρταετός»,
τό δεύτερο, «Φ όπως Φώς», καί τό τρίτο «Σμίγαν οί λέξεις μέ τίς νότες». Τό πρώτο:

*Πέρασα άπ τό μαγαζί μέ καραβόσκοινα
λίγο νά πάρω σπάγγο
γιά τό χαρταετό
δυνατοί οί άνεμοι
νά κρατηθεί σάν θά πετάξει.*

*Κάβοι
πολλών λογιών σχοινιά
δένανε τίς σκέψεις μου
όπως κι έλπίδες ανθρώπων σέ λιμάνια.
-Γιά πόσα μέτρα μιλάμε;
ρώτησε
-Πάνω άπ' τόν ουρανό
κι άπ' τό σύννεφο πιό πέρα
ώσότου νά χάνεται
ή μοναξιά κι ή σιωπή*

*Ωσότου ή κλωστή νά εξαντληθεί
καί μόνος του ό χαρταετός νά ταξιδεύει.*

Τό ποίημα, μέ τούς έξι τελευταίους στίχους του, δίνει μιά απροσδόκητη απάντηση στό
ερώτημα τοϋ μαγαζάτορα «Γιά πόσα μέτρα μιλάμε;». Απάντηση πού μάς βγάζει άπό
τά μέτρα τής κοινής πρακτικής. Σίγουρα ό υποθετικός μαγαζάτορας θά έμεινε, όπως
έλεγαν οί παλιότεροι, κεηνώς. Γιατί συμβαίνει αυτό; Γιατί ό ποιητής ήθελε νά δώσει
μιά συμβολική εικόνα του άπόλυτου, τής χωρίς όρια ελευθερίας τοϋ χαρταετού, αλλά
όχι μόνο του χαρταετού. Μιά τέτοια ένδιάθετη τάση υπάρχει σέ κάθε άνθρωπο, άνε-
ξάρτητα άπό τό αν παραγματώνεται τελικά. Είναι ή τάση τοϋ νά ζεις χωρίς δρια. Καί
δέν είναι λίγες οί στιγμές πού νιώθουμε τήν έφεση γιά ένα τέτοιο πέταγμα.

Πέρα άπ' αυτό θέλω νά παρατηρήσω πώς τό κείμενο πραγματώνεται μέ πολύ λιτά
μέσα. Μέ ό.τι γλωσσικά είναι άπαραίτητο ύλικό. Άν δοκιμάσουμε νά πειραματισθού-
με, θά δούμε πώς δέν μπορούμε νά αφαιρέσουμε μιά λέξη του χωρίς νά βλάψουμε τήν
άρχιτεκτονική καί τή νοηματική του πληρότητα.

Ένα ακόμα γνώρισμά του είναι ή χαμηλόφωνη εκφορά του. Δέν ρητορεύει, δέν
φωνάζει, άπλώς μιλάει μέ τόνο καθημερινής κουβέντας. Έτσι που ό άναγνώστης είναι
σάν ν' άκούει κάποιο οικείο πρόσωπο νά τοϋ έξιστορεί ένα κοινό επεισόδιο, μέ λόγο
ντόμπρο καί άπροσχημάτιστο.

Έρχομαι τώρα στό δεύτερο άπό τά τρία ποιήματα πού προανάφερα, μέ τίτλο «Φ
όπως φώς»:

*Τή μέρα πού πήρε τήν άπόφαση
γιά τήν ανάγνωση έφευγα κιόλας
μιά θέση θεωρείου νά εξασφαλίσω
δλος νά μείνω στό έλεος τής φωνής της.*

*Τήν κοίταζα στά μάτια νά σιγουρευτώ
μ' άφησε νά συνομιλώ μέ τή σιωπή της.*

Παράξενο

*Πιά από κεί δεν ηταν ξένη
καί χαίρονταν πού είχε προνόμιο
τά χείλη της νά φτερουγίζουνε τά φ
φιλική κάνοντας τήν άτμόσφαιρα.*

*Κι όλο τό φώς τής φλόγας
σπήν αΐθουσα μέσα κι απέξω
άπλόχερα ξοδεύονταν γιά τούτη τήν ανάμνηση.*

Άλλο κλίμα εδώ, άλλη ατμόσφαιρα. Κι αλήθεια έχουμε νά κάνουμε μέ κείμενο ατμοσφαιρικό. Κείμενο άκρας ευαισθησίας καί ιδιαίτερα υπαινικτικό. Σύμφωνα μέ τά πραγματολογικά στοιχεία θά γινόταν κάποια «άνάγνωση» από κάποια γυναίκα. Καί ό θαυμαστής τής φωνής της ή, άλλιώς, τό ποιητικό υποκείμενο, τσακίζεται νά εξασφαλίσει θέση σέ θεωρείο, προφανώς, σέ κάποιο θέατρο πού θά γινόταν ή άνάγνωση. Έπειτα, μάλλον τήν ώρα τής άνάγνωσης, πραγματοποιείται σιωπηλή συνομιλία ανάμεσα στά βλέμματά τής άναγνώστριας καί τού θαυμαστή της. Πράγμα πού λύνει τά μάγια καί κάνει σχεδόν φιλική τή σχέση μεταξύ τους. Ταυτόχρονα καί ή άτμόσφαιρα φορτίζεται αισθηματικά σέ άσυνήθιστο βαθμό. Τόσο πού στό τέλος νά γίνονται όλα φώς πού «άπλόχερα ξοδεύονταν σέ τούτη τήν άνάμνηση». Άνάμνηση, λοιπόν, μά φωτεινή άνάμνηση, μία λεπταίσθητη σύνθεση, άβρών αισθημάτων. Τό ποίημα έτσι γραμμένο είναι περισσότερο υπαινικτικό, παρά σαφώς δηλωτικό. Περισσότερο υποβάλλει παρά περιγράφει. Τό αισθάνεσαι, άλλά δύσκολα μπορείς νά τό αναλύσεις.

Νά πω όπi κι εδώ έχουμε λιτή σύνθεση τού κείμενου καί χαμηλόφωνη εκφορά τού λόγου.

Είναι ώρα όμως νά περάσουμε στό τρίτο ποίημα τής τριάδας αυτής. Θυμίζω πώς ονομάζεται «Σμίγαν οί λέξεις μέ τίς νότες»:

*Φορούσε πάντα κάτι πλεχτό από μέσα
νά μή δείχνει απέξω παράξενο
τ' άνάγλυφο τού σώματος
καί καλοκαίρι κάτι ριχτό από λινό
κι έκρυβε έπιμελώς μέ τέχνη καί γρήγορη
κίνηση τήν ώμοπλάτη.
Ποτέ δέν έβγαине άπ' τό σπίτι
μόνο άπ' τίς γριλιες γεύονταν κάτι από μέρα.*

*Σάν όμως κάθονταν στό πιάνο
γυμνή ή ψυχή της
άρδην άλλαζε τό σκηνικό.
Άφηνά τότε τό διάβασμα κι ό,τι από άλγεβρα
άσκήσεις
κι έγγραφα στίχους πάνω στή μουσική της.*

*Απρόσκλητος τούς διάβασα
σάν έπαιζε μιá μέρα
κι όπως αρμονικά σμίγανε οί λέξεις μέ τίς νότες
κι άφοβα χόρευε τό σώμα της εκείνη
- Βλέπω τη γή άπ' τόν ούρανό. άναφώνησε.*

Κι εδώ έχουμε πάλι μιά λεπταίσθητη σύνθεση, δπου προέχουν τὰ ἀβρά αισθήματα. Μιά πολὺ κλειστή καὶ σεμνὴ ὑπαρξή, μιά νέα μάλλον, δταν καθόταν στὸ πιάνο, «ἀρδην ἄλλαζε τὸ σκηνικόν». Τόσο πού ὁ μαθητὴς πού ἀκούγε τὴ μουσικὴ τῆς, παρατούσε τὴν ἀλγεβρα κι ἔγραφε στίχους, ἀλλὰ στίχους πού τοῦ υπέβαλλε τὸ ἀκουσμα τοῦ πιάνου. Ἔτσι μιά φορά δέν κρατήθηκε καὶ τοὺς διάβασε, ἐνῶ ἐκείνη ἐπίαζε σὲ κατάσταση ἔξαρσης. Τὸ ἀποτέλεσμα ἦταν ἐκείνη νὰ πιάσει τὴν ἀρμονικὴ συνομιλία τῶν στίχων μέ τοὺς ἤχους τοῦ πιάνου καὶ νὰ πει «Βλέπω τὴ γῆ ἀπὸ τὸν ουρανόν». Κάπως ἔτσι. Ἄν δεῖ κανεὶς ἐποπτικὰ τὸ κείμενο, βλέπει πὼς ἀρχίζει ἀπὸ μιά χαμηλὴ αισθηματικὴ στάθμη, ἀλλὰ βαθμιαία κλιμακώνεται μέχρι τὴν τελικὴ κορύφωση. Τὸ σπουδαῖο εἶναι διὰ τὸ λόγος δέν χάνει τὴν ισορροπία του σ' αὐτὴ τὴ διαδρομὴ καὶ καταλήγει μέ σιγουριά στὴν τελικὴ φράση. Εἶναι ζήτημα ἀκρίβειας στὴν ἐκφραση τὸ νὰ μὴ σοῦ ξεφύγει μιά λέξη ἢ μιά φράση οὔτε στὸ ἐλάχιστο φάλτσα ἢ περισσευόμενη. Τὸ ποῖημα ολοκληρώνεται χωρὶς παραπατήματα, χωρὶς τὴν ἐλάχιστη ἀπόκλιση ἀπὸ τὸν σκοπὸ του.

Αὐτονόητο, μετὰ ἀπὸ τὰ παραπάνω, πὼς ἔχουμε μιά σύνθεση λιτὴ ὡς ἐκεῖ πού δέν παίρνει ἄλλο. καὶ ἔξις χαμηλόφωνη. Τὸ κείμενο κι ἐδῶ δέν φωνάζει, δέν ρητορεύει οὔτε ναρκισσεύεται. ἀπλῶς ἐκφράζει μέ ἀναφορικὸ τρόπο τὰ ἀπαραίτητα.

Τὰ τρία ποιήματα πού διάβασα καὶ σχολίασα συνοπτικὰ, παρουσιάζουν μερικὰ κοινὰ σημεῖα. Ἦδη εἶδαμε πὼς δύο τέτοια κοινὰ σημεῖα εἶναι ἡ λιτότητα καὶ ὁ χαμηλόφωνος λόγος τους. Ἐνα ἄλλο, ἰδιαίτερης σημασίας, εἶναι διὰ καὶ τὰ τρία παρουσιάζουν μιά ἀνατρεπτικὴ τομὴ. Στὸ πρῶτο μέ τὸν χαρταετό, ἡ τομὴ συμβαίνει μέ τὴν *απάντηση* πού δίνεται στὴν ἐρώτηση τοῦ μαγαζάτορα: «Γιὰ πόσα μέτρα [σκοινί] μιλάμε;». Στὸ δεύτερο ποῖημα, πού ἔχει νὰ κάνει μέ μιά ἀνάγνωση. ἡ τομὴ ἐντοπίζεται στὸν στίχο: «μ' ἄφησε νὰ συνομιλῶ μέ τὴ σιωπὴ τῆς». Καὶ στὸ τρίτο, πού ἀφορὰ μουσικὴ, ἡ τομὴ ἐκδηλώνεται μέ τοὺς δύο στίχους: «γυμνὴ ἢ ψυχὴ τῆς. ἀρδην ἄλλαζε τὸ σκηνικόν». Αὐτὲς οἱ τομέες ἀποτελοῦν, καθὼς εἶναι φανερό, τὰ πιὸ κρίσιμα σημεῖα στὰ ποιήματα αὐτά, γιατί ἄλλιως, χωρὶς αὐτές, δέν θὰ ἔχαμε τὸν λόγο τῆς γραφῆς ἢ τῆς ὑπαρξῆς τους. Πέρα ἀπὸ τὰ τρία αὐτά, ὅλα τὰ ποιήματα στὰ ὅποια ἀναφέρθηκα στίς προηγούμενες σελίδες, ὅσο καὶ τὰ συναφῆ τους πού δέν διαβάστηκαν, ἔχουν τὴ σημασία τους. Μο-λαταυτά. κάτι πού *Ισχύει* γενικότερα, κάποια κερδίζουν περισσότερο τὴν εὐνοια τοῦ ἀναγνώστη.

m

Κοιτάζοντας συνολικὰ τίς αὐτοβιογραφικὲς συνθέσεις τοῦ Σ. Βαρνάβα, δέν γίνεται νὰ μὴ μιλήσω γιὰ τὴ γλώσσα του. Ὁ δημόσιος λόγος μας, δπως ἐξελίχτηκαν ἱστορικὰ τὰ πράγματα, βρίσκεται σήμερα σὲ σύγχυση. Κύρια αἰτία γιὰ τοῦτο εἶναι ἡ συντακτικὴ διαφοροποίηση τῆς νέας ἐλληνικῆς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ. Στὸ λεξιλόγιο δέν ὑπάρχει δυσκολία νὰ χρησιμοποιοῦνται οἱ ἀρχαῖες λέξεις, οἱ ὅποιες εὐκόλα προσαρμόζονται στὸ τυπικὸ τῆς νεοελληνικῆς. Τὸ ζήτημα εἶναι ἡ δομὴ τῆς νέας πού νοθεύεται καθημερινὰ ἀπὸ τὰ δημόσια μέσα. Ἔτσι ἔχουμε τὴ γλώσσα τῆς τηλεόρασης, τῶν δημοσιογράφων καὶ τῶν πολιτικῶν, πού εἶναι μιά γλώσσα κυριλῆ, μέ βάση τὴν καθαρεύουσα, μ' ἓνα λούστρο ἐπισημότητας καὶ φράσεις τῆς καθομιλούμενης. Τώρα ὁ πρόεδρος ἢ ὁ δήμαρχος τοῦ χωριοῦ μιλάει αὐτὴ τὴ γλώσσα. Ἀν θέλει κάποιος νὰ χρησιμοποιήσει καθαρεύουσα εἶναι βέβαια ἐλεύθερος νὰ τὸ κάνει, νὰ χρησιμοποιήσῃ δηλαδή τὴ γλώσσα τοῦ Παπαρρηγόπουλου. τοῦ Ρόδη, κ.λπ. Ὅταν ὅμως θέλει νὰ μιλήσῃ νέα ἐλληνικὰ θὰ πρέπει νὰ ξέρει νὰ τὰ συντάσσει. Στὸ σχολεῖο τὰ παιδιὰ μαθαίνουν αὐτὴ τὴ σύνταξη, ἀλλὰ μεγαλώνοντας ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὴ δημόσια κοινὴ ὁμιλία. Πρέπει νὰ πῶ ἐδῶ

πώς ο δημόσιος λόγος επηρεάζει το κοινό μέσα από τη δύναμη που άσκει ή επίσημη δημόσια ομιλία και ιδίως τα δημόσια ΜΜ. Γιατί τα λέω αυτά; Τα λέω αυτά γιατί η ποιητική γλώσσα του Σ. Βαρβάβα αποτελεί μία ευχάριστη έκπληξη. Ο καλύτερος τρόπος για να συντάσσεις νέα ελληνικά είναι να αισθάνεσαι και να σκέφτεσαι με προφορική αίσθηση της γλώσσας. Η προφορικότητα με τη μακραίωνη παράδοσή της δίνει στον λόγο την εύλυγισία και την άμεσότητα της καθημερινής ζωής. Λοιπόν ο ποιητικός λόγος του συγκεκριμένου ποιητή έχει βάση την καθομιλούμενη προφορική γλώσσα. Άν και βομβαρδίζεται συνεχώς, όπως όλοι μας, από τον κυριλέ λόγο της τηλεόρασης και των δημοσιογράφων, χειρίζεται άριστα την καθομιλούμενη. Και είδατε με πόση άμεσότητα εκφράστηκε πάνω σε θέματα λεπτών αισθημάτων.

Δυό λόγια ακόμα για άλλο ένα ζήτημα. Ο χαμένος χρόνος στην ποίηση δεν αναπληρώνεται εύκολα ή δεν αναπληρώνεται ποτέ. Ο Σ. Βαρνάβας έβγαλε την πρώτη ποιητική συλλογή του το 2006. όταν ήταν 58 χρονών. δηλαδή καθυστερημένα. Πολλοί ποιητές βγαίνουν στη δημοσιότητα καθυστερημένα, είτε γιατί διστάζουν να εκτεθούν είτε για άλλους λόγους. Με τη γραφή της ποίησης ωστόσο καταπιάνονται από νωρίς. Τώρα στην περίπτωση του ποιητή μας δεν ξέρω τι έχει προηγηθεί. Αυτό θα μάς το πει ο ίδιος. Κρατώ όμως ένα στίχο του από το ποίημα «Σμίγαν οι λέξεις με τις νότες» ως μαρτυρία ότι στίχους έγραφε από μαθητής, παρατώντας, άμα το 'φερνε ή ώρα, τις άλγεβρικές ασκήσεις.